

Katastrofens sjælesorg
den treenige Gud mellem metal, lig og plastik

Johannessen-Henry, Christine Tind

Published in:
Kritisk Forum for Praktisk Teologi

Publication date:
2015

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[CC BY-NC-ND](#)

Citation for published version (APA):
Johannessen-Henry, C. T. (2015). Katastrofens sjælesorg: den treenige Gud mellem metal, lig og plastik. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, 141, 39-65.

Katastrofens sjælesorg:

Den treenige Gud mellem metal, lig og plastik

Christine Tind Johannessen-Henry

Sjælesorg i katastrofesituationer må nødvendigvis udspille sig forskelligt fra den, der finder sted en almindelig dag på præstens kontor. Alligevel betyder katastrofens konkrete og ekstreme situation, at nogle helt basale elementer i sjælesorg kommer til at stå lysende klart. Nærvær, bøn og ritualer er sammen med tryghed og social støtte essentielt i katastrofesituationer, men kalder samtidig på en meningskabende pastoralteologi, hvor omsorgens praksis forstås som tæt 'indviklet' i kristne overbevisninger, der giver omsorgen kraft. Gennem interviewudklip fra danske præster, som deltog i tsunami-katastrofeindsatsen i Thailand 2004/5, åbner denne artikel et lille vindue til forholdet mellem traumer og sjælesorg i det offentlige rum – et felt, som på få årtier er gået fra et liv i ubemærkethed bag den almindelige, individuelle sjælesorg til et pastoralteologisk felt, der åbner omsorgsfællesskabet på nye måder.

Interviewudklippene stammer fra et større empirisk/etnografisk materiale i mit forskningsprojekt "Coping with disaster-related trauma: Psychological and theological models in pastoral care", der er en del af *Københavns Universitets Eliteprogram for Interdisciplinær Forskning, "Changing Disasters"*.

Situeret sjælesorg

Der lå stadig lig oppe i trætoppene ... og ikonbilledet af krigsskibet, der skyllede langt ind på land. En masse trækister. Blå

ligposer blev lagt i kisterne. Billederne af alle dem der mangler. Det var vigtigt for indsatspersonalet, at jeg kom med rundt, når de identificerede ligene, for at de kunne sætte mig ind i, hvordan deres arbejdsdag var. Alle ligene blev obducerede. Det var voldsomme synsindtryk. Det værste var lugten. Jeg spiste ikke sød kage mange år efter. Hvis jeg står ved en kiste og mærker den dér liglugt, så kommer det hele – det som skete dernede dengang; lugten af 5000 lig, billeder af kølecontainerne fyldt med lig, og thailænderne som slæbte ligene ind i dem.

Beredskabspræst z

Jeg fandt styrke i, at Gud var der også i den situation. Og det var Guds skabninger, der var der. Den medmenneskelige omsorg, som man jo også har i sit almindelige arbejde – det var bare i ekstremerne. Og i nogle helt tilspidsede situationer. Vi ser jo aldrig et lig bortset fra de meget få situationer, hvor folk vil have kisten åben. Kisten den er fin hvid, nydelig – men derude...!

Beredskabspræst x

At yde pastoral omsorg efter en katastrofe betyder at bevæge sig rundt i det kæmpemæssige, åbne sår (lat. *trauma*), som et katastrofested i billedlig forstand er. Som beredskabspræst kan det betyde at skulle bevæge sig fysisk rundt mellem døde kroppe midt i sammenkrøllet jern og ituslået træ, blod og sårede overleverere, desperate pårørende og beredskabspersonale med bårer, plastikhandsker og operationsinstrumenter – ligesom det kan betyde at skulle forstå og sætte sig ind, at mennesket, man står ansigt til ansigt med, har gennemlevet netop en sådan sår-situation, hvor den tabte kuffertbagage måske er eneste fysiske tegn på katastrofen.

Argumentet i denne artikel er, at vi ved at forholde os til de helt basale, kropslige, fysiske og psykiske realiteter kan blive opmærksomme på de teologier som vokser ud af katastrofen midt i smerte og lidelse. Mere konkret vil jeg se på, hvordan katastrofens sjælesorg svarer på sårbarheden og fortvivlelsen, når den udspiller sig i praksis. Jeg er, med ord lånt fra den amerikanske

pastoralteolog Elaine L. Graham, ude efter at tydeliggøre trosfællesskabets betydning for en pastoral teologi, der legemliggør kristen praksis (Graham 1996). Jeg argumenterer for, at et passende fokus for pastoralteologien ikke er den pastorale 'agent', teologisk etik eller applikeret teologi, men *den pastorale praksis i selve trosfællesskabet* (se Graham 1996: 7). Ved at fokusere på den fælles praksis anerkender vi, at teori og praksis ikke eksisterer hver for sig.

Understregningen af legemligheden, den konkrete situation og relationaliteten fremhæver med andre ord en "siteret viden" (*in situ* = på stedet; *situated knowledge*, se Haraway 1988, 1991) som et kriterium for, at det kristne fællesskabs praktiske tankegang kan forblive åben og inkluderende, samtidig med at klassiske kristne dogmer gennemstrømmer den selv samme tankegang (Johannessen-Henry 2013, 2015). Der er altså en rekonstruktiv opgave på spil. Ved at lytte til beretningerne fra den specifikke og ekstreme katastrofesituation accentueres mere generelle strukturer for en pastoralteologisk forståelse af sjælesorg i kollektivt erfarede krisesituationer.

At gøde jorden for resiliens – nogle praktiske forskrifter om katastrofesjælesorg

Vi [præster og psykologer] fik rigtig mange historier. Folk havde rigtig meget brug for at fortælle deres historie. Der er mange overlap mellem præst og psykolog. Men mange har den dér med, at hvis man taler med psykologen, så er det, fordi man er syg og har behov for hjælp. Med præsten var det sådan at "ok, man kan blive beskyldt for at være religiøs", men det var der rigtig mange der var på det tidspunkt! Her havde vi pluspoint. Folk bliver konfronteret med liv og død. Her kan du ikke lukke øjnene for, at død er et led i menneskets vilkår. De store spørgsmål dukker op – ikke i stort format, færdige og velformulerede. Men det at møde præsten som én for hvem liv og død ikke er unaturligt. Bare tilstedeværelsen. Man behøver ikke stå og formulere noget, bede Fader Vor og lyse velsignelsen. Vi er blufærdige, og det respekterer jeg. En samtale med

en præst, selv om Gud ikke nævnes, betyder noget andet, end hvis du taler med en sundhedsmedarbejder.

Beredskabspræst x

I sådanne situationer er det måske ligeegyldigt, hvad du har af uddannelse. Du skal hjælpe. Du skal være. Jeg blev praktisk gris. De praktiske ting er vigtige. Omsorg. Fysisk omsorg. De pårørende fik en masse knus. Jeg blev ikke anfægtet i min tro. For sådan er Gud ikke. Han griber ikke ind og redder nogen af os. Jeg praktiserede Gud ved at have mine præsteskjorter på. Jeg var sådan en lysende reklamesøjle for Gud. Jeg var præst døgnet rundt.

Beredskabspræst y

Jeg får kraft fra ... jeg har Kristus i ryggen. Jeg beder, mens jeg sidder i samtaler. "Kristus være med os i det der foregår" og "Giv mig styrke til at formidle og giv mig varme og kærlighed til dette menneske". Der var tidspunkter, hvor der ikke var ro til bøn – hvor man ikke skal gøre det.

Beredskabspræst z

En katastrofe er en begivenhed, der får enkeltindividets og samfundets hverdagsliv til at bryde sammen. Den kendetegnes ved at brede sig som ringe i vandet. Antallet af mennesker som er påvirket af katastrofen – hvilket her indikerer mennesker, der har brug for åndelig omsorg – er oftest dramatisk langt større end antallet af mennesker, som fysisk har været involveret (Roberts & Ashley 2008: xv).

Katastrofer falder ind under kategorien "det ventet, uventede". Den enkelte katastrofe kan komme uventet, men katastrofer og traumer alment set er ventede (Roberts & Ashley 2008: xi). I katastrofesituationer spiller kirke og præster en signifikant rolle, ligesom tro og religiøsitet er blevet identificeret som afgørende håndteringsmekanismer, der kan forbedre overlevernes mentale tilstand midt i den situation, der rummer destruktive kræfter (se Koenig 2006). Til forskel fra mange andre måder at anskue katastrofer på kan begivenheden i et trosperspektiv forstås som andet end tab med sigte

på problemløsning; midt i katastrofernes tragedier rummer de i samme åndedrag et potentiale til at hjælpe mennesker med at genfortolke og opbygge relationerne til hinanden og til på ny at forstå, hvem og hvad mennesker er som samfund (se Brenner et al. 2010, Gregersen 2015).

Katastrofesjælesorgens opgave er – i kort form – at sørge for omsorg af kortere eller længere varighed for mennesker, der er præget af den igangværende katastrofesituation og et begyndende traume. Omsorgen gælder overlevende, pårørende, rednings- og medicinsk personale samt andre hjælpearbejdere, politi og militær – ligesom den også omfatter præsterne selv, idet de virker i katastrofearbejdet som omsorgspersoner. Fordi en katastrofe involverer et hav af forskellige mennesker, er der tale om udøvelsen af en “sensibel” (*sensitive*) pastoral omsorg, dvs. en omsorg som respekterer de katastrofeberørtes kulturelle og religiøse – eller ikke-religiøse – ståsted (jf. Roberts & Ashley 2008: xvii).

De primære elementer i præstens katastrofeindsats er blevet kogt ned til følgende: Nærvær, bøn og til tider religiøse ritualer (Roberts & Ashley 2008: xvii). Åndelig omsorg handler om kærlighed. I katastrofer handler sjælesorg om at udvise empati og dermed besvare det intense behov for mening og trøst ved – mere konkret – at yde ledsagelse og bøn, individuelt og kollektivt, i det ramte samfund. Beredskabspræsternes rolle er at være til stede i de barske stunder (fx ved konstatering af død), støttende at være – bogstavelig talt at stå – sammen med andre, holde sammen og på sådan måde tilvejebringe et “sakralt” eller ukrænkeligt sted midt i kaos. I stilhed at agere solidaritet og følgeskab som menighed og på den måde overgive tragedien til Gud er det, præster faktisk kan formå at gøre i katastrofesituationen. Som i al anden sjælesorg gælder, at den “bedste praksis” finder et meget forskelligt udtryk fra præst til præst, fra situation til situation, hvilket også citererne ovenfor indikerer med forskellige personligheder – praksisser, sprog og temperament (se Roberts & Ashley 2008).

En katastrofe kan betegnes som en kollektiv, traumatiserende situation. De mennesker, katastrofen involverer, er ofte ekstremt sårbare og skrøbelige. Fx viser undersøgelser af mentale kort- og langtidsvirkninger hos overlevende efter naturkatastrofer (heriblandt tsunamien i 2004) en høj forekomst af posttraumatisk stress (PTSD) og komorbid (sammensat) depression samt

at overlevernes liv præges af ambivalens (se fx Heir et al. 2011, Roxberg et al. 2010).

Samtidig er det ikke kun dem, der erfarer selve katastroferebegivenheden, der er eksponeret for traumet; at være vidne til andres oplevelse kan i sig selv være traumatisk. Heldigvis er det sådan, at de fleste mennesker er “resiliente”. *Resilience*, der betyder robusthed, modstandskraft, livskraft og lignende, er varieret beskrevet i litteraturen som individets evne til at modstå følgevirkninger af traumatiske begivenheder ved at formå enten at forblive uanfægtet eller evne hurtigt at komme sig og følelsesmæssigt restituere sig (se Dahlberg et al. 2015). Mennesker kan have en lang række reaktioner på oplevelsen af en traumatisk situation, men de er alligevel i stand til at finde et nyt ståsted uden yderligere professionel hjælp, og det er fåtallet, som udvikler en alvorlig (sygelig) skrøbelighed (Kolk 2007: 425) – også selv om mange af de involveredes livssyn forandres af oplevelsen. Dvs. at traumet for langt de fleste ‘kun’ bliver en frygtelig oplevelse i deres fortid (ibid.).

Sjælesorgen skal udøves med bevidstheden om resiliens (Roberts & Ashley 2008: xxiv). Men nøglen til ‘at lykkes’ med katastrofesjælesorg ligger ikke alene hos den enkelte præst; den ligger også i dynamiske partnerskaber, kort sagt i evnen til at samarbejde på tværs af fag i indsatsgrupperne såvel som præster imellem. Sammenhold mellem de religiøse og sekulære kræfter er nødvendigt, for at præster og andre personer, der yder åndelig omsorg, kan agere med nærvær og integritet (Brenner et al. 2010).

At styrke resiliensen

Hvad betyder det da nærmere qua de tværfaglige samarbejder, at præster kan ‘styrke resiliensen’? Harris et al. (2010) har samlet nogle pointer for “psyko-spirituel” virke og virkning i katastrofens kølvand, som jeg her sammenfatter i tre punkter:

i) *Genetablering af sikkerhed* betyder, at man skal assistere dem, som har størst behov for adgang til basale ressourcer som mad, vand, husly og lægebehandling. Det indbefatter tillige varsomt at give nøjagtig information for at undgå uheldige forklaringer, som kan overdrive forskellige aspekter af katastrofen. En opgave for præsterne er også at bidrage til at adressere behov, som ikke er blevet dækket fra officielt hold.

ii) *Reduktion af følelsesmæssig oprevethed (arousal) samt udvikling af individets og samfundets evne til at genfinde balancen.* Ved rådgivning og krisehjælp til mennesker med akutte følelsesmæssige og åndelige behov kan præster forstærke den enkeltes styrker og forsøg på positiv betydningsdannelse. Forskningsresultater tyder på, at de, som ved katastrofer anvender bøn som en slags håndteringsstrategi i forhold til stressfaktorer, har bedre psykisk helbred. Præsterne har dermed mulighed for at skubbe til udviklingen af en positiv forståelse.

iii) *Opbygning af konstruktiv social støtte og fostring af håb* er bl.a. at bistå trosfællesskabet ved at opretholde menneskers gudsforhold gennem gud-tjenester, mindehøjtideligheder og fælles bøn (hvilket ofte kræver alternative lokaliteter). Set i det lys har gruppefællesskaber med fokus på traumer vist sig at kunne tilbyde et "sikkert sted", hvor hemmeligheder holdes og medlemmerne kan give stemme til erindringer og skabe fortællinger om traumerne og deres virkning (Kolk 2007: 550). Også præsternes hjælp i tilgivelsesprocessen samt refleksion over lidelsens betydning er afgørende for at tilvejebringe håb. Desuden peger undersøgelser på, at ritualer synes at være en vigtig faktor for at fremme resiliens. Midt i katastrofens destruktion af normaliteten i hverdagen tjener ritualer til at opretholde en kulturs sociale strukturer og dens normer. Kort sagt styrker brugen af kirkens ritualer båndet til fællesskabet og bidrager til at kunne magte frygt og angst. Ritualers betydning taler desuden ind i en central pointe om krop og traumeheling: "Making meaning of the traumatic experience usually is not enough. Traumatized individuals need to have experiences that directly contradict the emotional helplessness and physical paralysis that accompany traumatic experiences" (Kolk 2000: 18; se tillige Kolk 2007: 551-552).

Selv-omsorgens nødvendighed

Man boede med stor fordel på hotel med politi og retsmedicinere. Man mødtes om aftenen – Forsøgte at være mennesker sammen.

Beredskabspræst x

Vi prøvede at finde en hverdag. Og at holde fri. Vi tog ud på Pipi-øerne. Bountyland. Der var totalt raseret. Der stank af lig. Vi spiste i et muslimsk samfund bygget på søjler, som ikke var blevet ramt. Vi var de eneste 'turister'.

Beredskabspræst y

De fleste af katastrofepræsterne var helt grønne og havde aldrig været ude. Vi talte sammen. Det, de var mest chokerede over, var, at de ikke vidste, hvor de [bedst] skulle gå hen, når de havde vagt ude i lufthavnen, og at der ikke var noget kaffe.

Beredskabspræst k

Når en katastrofe indtræffer er præsterne ofte nogle af de første, som når frem til katastrofestedet for at yde hjælp (Hunter & Ramsay 2005: 285). I den traumatiserende situation drager de omsorg for andre mennesker samtidig med, at de er nødt til at drage omsorg for sig selv. Dét er ingen let opgave. "Sekundær traumatisk stress" (STS) – eller "medfølelses-udmattelses/-stress" (*compassion fatigue/stress*, CF) – kaldes bl.a. den omsorgens pris, som er forbundet med arbejdet med traume-ofre i katastrofeindsatsen.

STS/CF viser sig som åndelig, fysisk og/eller følelsesmæssig udmattethed eller udtømmethed (Roberts & Ashley 2008: 209, Figley 1995). STS/CF kobler sig til to faktorer, nemlig miljøet (omfanget af empati) og relationerne (graden af eksponering). Præster, psykologer og andre mentale behandlere bliver regelmæssigt eksponeret for voksnes og børns traumatiske historier, som gør dem særligt sårbare både i kraft af intensiteten og den akkumulerede virkning. En undersøgelse viser, at omkring ti procent af præstestanden har særdeles høj risiko for PTSD selv uden katastrofesituationen (Roberts & Ashley 2008: 217).

STS/CF er afgørende forbundet med følelsen af isolation, at være koblet af. Det rammer bl.a. evnen til at opretholde balancen mellem empati og saglighed, kan resultere i faldende selvværd, glæde, tolerance, øge følelser og udbrud af vrede og irritation, give symptomer på depression og udløse forhøjet blodtryk, ekstrem træthed og søvnbesvær (Roberts & Ashley 2008: 213-214).

At yde selvomsorg kan afbøde virkninger af STS/CF. Helt basalt kan man sagtne farten, finde tid til sig selv, spise fornuftigt, få søvn nok og tale med

kolleger. Men det er ikke altid nok. Det er derfor vigtigt at indtænke elementer som supervision, støttegruppe af fagfæller og udenforstående (fx familie og venner) og et refleksivt "selvfokus" – dvs. at drage omsorg for ens eget selv (fx gennem praksisser som bøn, meditation og bibellæsning, stressreduktion, måder at komme til at le på og ferie) (Roberts & Ashley 2008: 212-213, Figley 1995). Som citaterne i dette afsnit illustrerer, handler selvomsorg om at finde måder at takle det massive pres på og blive aflastet – at foretage pauser (hvor absurd det end kan synes midt i det hele) og at samtale med nogen (eller opsøge dem, som det gør én godt at tale med). Kort sagt: "Self-care is not an option; it is a requirement that should start before the disaster occurs" (Roberts & Ashley 2008: 35).

“Hvor blev dogmerne af?” – traumer og trinitet i sjælesørgerisk praksis

Khao Lak lignede en krigszone. Lastbilerne kørte hele tiden med lig på åbne lad. Kadaverne lå i store bunker i en ubeskrivelig stank. Jeg var konstant lige ved at brække mig. Vi forsøgte at gå ligene igennem. Vi havde fået udleveret handsker og desinficeringsmiddel.

Beredskabspræst k

På et tidspunkt var vi i gang med at hjælpe med at fjerne nogle murbrokker. Der spekulerer man lige: hvad har vi [præster] at komme med. Vi har jo ikke noget værktøj. Det er munden og ørerne. På tærsklen af det ukendte.

Beredskabspræst x

Sjælesorg, som den udspiller sig i en katastrofes efterspil, viser sig sjældent fuld af teologiske termer om treenighed, inkarnation og eskatologi eller gloser som "Kristus", "Herren", "nåde", "synd", "frelse", "tro" og "kærlighed". I stedet fyldes den af "lig", "lastbiler", "murbrokker", "turister", "poser", "desinficeringsmiddel" og "bræk" – alle mulige ting og sager, som citaterne fra

de danske beredskabspræster nødvendigvis må være fyldt op med i kraft af situationen. Vi har at gøre med kødelige, traumatiske og vanvittige situationer.

Samtidig er det også åbenbart fra et teologisk perspektiv, at traume og tab befinder sig i hjertet af kristen forestilling (Hunsinger 2011: 8). Kristendommens påstand er, at midt i vores sammenfaldne verdener findes frelsen. Den amerikanske teolog Serene Jones (dekan på Union Theological Seminary, New York) beskriver scenen fra Luk 23,48-49, forestillingsbilledet af traumet, sådan:

There I am – there we are, all of humanity – standing at a distance and gazing out upon at a horrific sight. A man, gentle of spirit, fierce in heart, is nailed to a cross, tortured, dying. There are people scattered around him, some good, others bad, others just present, beholding him as he in turn beholds them. [...] There is blood and urine and gasping words and collapsing worlds, and then somehow, suddenly, in the middle of it all, there is “redemption”. The veil parts and something new and good happens. Salvation comes. (Jones 2009: 71)

Når man trænger ind i korsfæstelsesscenen på denne måde, hvor scenens materielle og sociale elementer medtages, åbner katastrofesituationen (såret) sig som indflettet i evangeliet. Mellem linjerne i de intense og erfaringsmættede situationer, som beredskabspræsterne beretter om, er deres fortællinger fyldt af sammenhæng – mellem menneskers og Guds historie.

Linjer og strømninger i katastrofesjælesorg

Som vist adresseres primære elementer i præstens katastrofeindsats som nærvær, bøn og til tider religiøse ritualer sammen med kærlig empati. Disse elementer har det dog betydningsmæssigt svært, som de står dér – løsrevet fra en kristen-teologisk fortolkningstradition. I samklang med en tydelig tendens i nyere pastoralteologi, som på samme tid skatter psykologien og ‘dyrker genkomsten’ af dogmatik og forkyndelse i sjælesorgen, kunne katastrofeindsatsen passende understøttes af en definition fra en af sjælesorgs-

feltets centrale spillere gennem årtier, Rodney J. Hunter: "Pastoral care is considered to be any form of personal ministry to individuals and to family and community relations by representative religious persons (ordained or lay) and by their community of faith, who understand and guide their caring efforts out of a theological perspective rooted in the tradition of faith" (Hunter & Ramsay 2005: x).

Samtidig med betoningen af 'det teologiske' er der inden for pastoralteologien i de senere år fremkommet en større opmærksomhed på, at den specifikke situation som "akut" eller "krise" har sin berettigelse som sjælesørgelige særzoner, hvilket grundbøger og fx antallet af praktiske katastrofehjælpsmanualer vidner om (læsere, der er interesseret i at vide nærmere herom, henvises til fx Klessmann 2010, Engemann 2009 og Morgenthaler 2009 samt fx Hacker 2014, Cisney & Eilers 2009, Massey 2006, Mattison & Malotky 2000). Katastrofeinteressen spirer *dels* ud af det voksende tværdisciplinære felt om traumer og respons – en udvikling, der indenfor pastoralteologien hovedsagligt varetages af kvinder (for den interesserede læser, se Doehring 1993, Rogers 2002, Cooper-White 2012, Jones 2009, Gingrich 2013, Hunsinger 2015), *dels* ud af en voksende bevidsthed om den "offentlige teologi" (*public theology*) rolle for kirken i samfundet, dvs. at kirken 'sker' i det offentlige rum og dermed ekspanderer det i snæver forstand kirkelige rum. Som en af samtidens toneangivende amerikanske pastoralteologer, Bonnie J. Miller-McLemore, udtrykker det: "Anton Boisen's wonderful 1950s metaphor of the "living human document" as a prime text has mutated into the "living human web"" (2004: 45), hvilket bl.a. indikerer en drejning fra den tidligere fiksering på det unikke i individet til en *samtidig* åbning for det "offentlige selv" og individets sociale ansvar (den læser, der vil dykke nærmere ned i dette område, kan læse nærmere hos fx Miller-McLemore 2004, Lartey 2006 og Graham 2006, 2014).

Men hvordan læse teologiske dogmer i den specifikke og pluralistiske katastrofemiljø, man som beredskabspræst agerer i – på tværs af kulturelle, religiøse og sekulære forskelle blandt overleverne, pårørende og professionelle? Hvordan kan man som præst (pastoral)teologisk forstå den nødhjælp, man praktiserer ved uddeling af vandflasker, tæpper og klip-klapper, mellem tæk af navnelister og telefonopkald – midt i kaoserfaringer af mur-

brokker, døde kroppe og bræk? Hvordan 'skrue' blikket så det, der faktisk viser sig og praktiseres, udfolder kristendommens matrix – omsorgens kilde?

I samspil med endnu flere citater fra danske beredskabspræster, der var involveret i tsunami-katastrofeindsatsen, vil jeg præsentere en skitse af Storm Swains pastoralteologiske model (Associate Professor i sjælesorg og teologi ved The Lutheran Theological Seminary at Philadelphia, USA).¹ Swains model er et eksempel på, hvordan sjælesorgens praksis er indlejret i klassisk kristen teologi og dybdepsykologi. Der er vel at mærke ikke tale om et tilfældigt eksempel, men om en model, som jeg mener er intet mindre end forbilledlig og selve bogen et obligatorisk standardværk for enhver præst, hvis arbejde mere eksplicit består af håndtering af krisesituationer – dvs. felt- og hospitalspræster såvel som beredskabspræster.

“At møde Gud i ruinerne” – katastrofen og Den Treenige Gud

Med udgangspunkt i katastrofeindsatsen efter terrorangrebet på World Trade Center udvikler Storm Swain en pastoralteologisk model i bogen *Trauma and Transformation at Ground Zero* (2011), hvor den udøvede sjælesorgs-praksis fortolkes som en del af Treenigheden og Guds bevægelse: På *katastrofestedet selv* – midt i rædslerne – udspiller der sig en kontekst-sensibel pastoralteologi. Dybt fra stedet udfolder Gud sig som kærlighed, idet kærlighedens bevægelse transformerer og fylder stedet med kraftfuld resiliens.

Den pastoralteologi, som Swain lægger frem, trækker på etnografisk materiale, spørgeskemaundersøgelser og egne interview med præster, der var involveret i arbejdet efter 9/11 ved Ground Zero, dvs. præster af forskellig religiøs observans – kristne, jødiske og muslimske. På den baggrund søger hun at udlægge betingelserne for, hvordan modstandskraften (resiliensen) gødes efter en katastrofe. Modellen er traditionelt og typologisk set et stykke ekklesiologi, hvor “det kirkelige selv” forstås som mere end personligt, nemlig som “delt identitet” (Swain 2011: 33) – som ‘væren-i-relation’. Det utraditionelle gør sig gældende i og med, at kirkens væsen og virkelighed udspiller sig i det verdslige, offentlige rum; ‘operationen’ mellem treenighedslæren og

(traume-)psykologien sker med befriende afvigelse fra et bundet og bestemt ekklesiologisk sprog.

Nærmere bestemt bygger modellen på Augustins skrift om treenigheds-læren og kærlighedens bevægelse mellem personerne i Treenigheden, dvs. Guds indre virkelighed som Fader, Søn og Helligånd. Det er denne immanente treenighed, som Swain – i katastrofens efterspil – fortolker som en transcenderende og gennemtrængende kraft i de involveredes omsorg for hinanden og livet selv (“den økonomiske treenighed”). Swain skriver:

For Christians, the Trinity is a way of describing the being of God in both God’s unity and multiplicity. Through the incarnation God takes on what is not God, crossing the ‘gap’ between creator and created in the Person of Jesus. [...] Incarnation takes us to trinity and perhaps back again. In incarnation and resurrection God takes ontologically into Godself the being of humanity in the second person of the trinity – the son Jesus [...] not simply tri-unity, but trinity as love (Swain 2011: 20).

Det er virkningen af Treenighedens kærlighedsbevægelse, som Swain sammenkobler med objektrelationsteori fra psykoanalytikeren Donald W. Winnicott og dennes forståelse af kærlighed. Som navnet på teorien indikerer, flytter Winnicott psykoanalysens fokus fra lyststyret autonomt individ (jf. Freud) til en vægt på de konstante samspil og interaktioner mellem jeg’et og andre personer (i Winnicotts teori kaldet “objekter”). Urtypen er her forholdet mellem mor og spædbarn. Objektrelationsteorien har således øje for, at vores evne til at elske er afhængig af vores omsorgserfaring. Swain gør klart, at dynamikken i mor-barn-forholdet som et billede på forholdet mellem Gud og verden, Gud og mennesker, naturligvis rummer afgørende, teoretisk set uforenelige forskelle, ikke mindst hvad angår temaet om destruktion (Swain 2011: 31). Det er med bevidstheden om forskelle – og med Augustins ‘anmærkning’ *in mente* angående, at ikke al ‘trehed’, triader, er trinitarisk! (se 2011: 32) – at Swain åbner Treenighedslæren for Winnicotts ide om et sundt menneske, hvor kilden til et menneskes heling netop ligger i relationen, i omsorgen. Winnicotts tænkning om “the good enough mother” opbløder

samtidigt treenighedslærens patriarkalske islæt, Fader, Søn og Helligånd, til det mere kønsneutrale Skaber, Forløser og Opretholder. Ved at se på teologiske begreber, der reflekteres i en psykologisk forståelse, rettes blikket ikke alene mod 'ligheden' mellem disse; der åbnes desuden for et billede, der rummer sit eget liv og som informerer og ekspanderer det teologiske billede.

Dette former nu Swains triade-model – interaktionen mellem teologisk (sjælesørgerisk) og psykologisk (terapeutisk) nødhjælp: "Earth-making", "Pain-bearing" og "Life-giving". Denne model vil jeg kort illustrere og elaborere over i det følgende, idet den gives en dansk kontekst. Inspireret af modellen vil jeg nu udfolde flere udsagn fra beredskabspræsterne – materiale som ligeledes stammer fra min interviewundersøgelse i 2014 blandt danske beredskabspræster, der deltog i indsatsen efter tsunamien 2004.

Min egen illustration af modellen er ikke tænkt som et forsøg på at gøre Swain kunsten efter; i stedet er det min intention at give modellen et kontekstnært dansk afsæt samtidig med, at jeg (fortsat) 'læser' interviewene med *et særligt blik for, hvordan 'ting' (det materielle) indgår i de sociale forhold, der udspiller sig i sjælesorgen*. Dette gør jeg i håb om at åbne for andre komponenter af sjælesorgen i sammensmeltningen mellem en specifik krisesituation og en dogmatisk funderet sjælesorg – andre komponenter, der for mig at se er nødvendige, når en amerikansk model som Swains skal "oversættes" til en dansk kontekst. Min særlige opmærksomhed på 'ting' vender jeg tilbage til sidst i artiklen.

Nærvær og rummelighed: at holde stedet åbent

Det var Paradisets have, som man befandt sig i, der pludselig blev skyllet væk. Gik til grunde. Der var tabt. Man var jo Paradis. Katastrofehjælp er for mig ret håndfast. "De fire H'er": Hold om. Hæld på. Hold ud. Og Hold kæft.

Beredskabspræst m

Tandlægerne råbte: "Jaaaa". De var så søde og glade. Det største på det tidspunkt var, når man fandt en død. At give fami-

lier ro. Der kunne jeg se, at Gud var til stede i det at finde de døde. Jeg skal yde noget hver dag./Der er en Gud.

Beredskabspræst y

Her var det mere at tage en fra bunken af [ligene]. Man vidste jo ikke, om det var en dansker eller en thailænder. Jeg ville jo ikke påtvinge nogen et kristent ritual. Jeg vidste jo ikke, om det var en kristen. Men trods alt var jeg jo med som præst. Og for at byde situationen lidt fred og en form for kærlighed i situationen, så kunne jeg tegne et korsets tegn. Det var der nogen, der i ny og næ så, at jeg gjorde. Jeg gjorde det ikke som en konsekvens, som noget der skulle gøres eller på bestemte tidspunkter, men det var mig, der bød ind med en eller anden form for fred eller ordløs ritualisering. Jeg ved ikke engang, om jeg altid selv opdagede, at jeg gjorde det – bød ind med korsets tegn, som forbinder himlen og jorden og omfavner hele verden. At lyse velsignelsen, tegne korsets tegn – det gør simpelthen mirakler, Christine. Jeg kan ikke forklare dig hvordan.

Beredskabspræst h

Som for præsterne ved Ground Zero i Swains interview, gennemført knap 10 år efter terrorangrebet, står situationerne også helt klare for de danske beredskabspræster, ligeledes knap ti år efter den katastrofe, der 2. juledag 2004 ramte kysterne i Det Indiske Ocean. Udsagn som at praktisere “fire H’er”, at “kunne se, at Gud var tilstede” og “kærlighed i situationen” udsiger noget om et rum, hvor situationen viser sig, råt og uforsødet, og som præsterne er vidne til.

“Earth-making” handler fra et teologisk perspektiv om skabelsen. “Back to creation and forward to an eschatological understanding” som Swain kort og enkelt formulerer det (2011: 41-42). Skabelse forstås her ikke som en tidlig lineær fremadskriden, men som tilblivelse på ny – med reference til tekster om “den nye Adam”, Kristus. Gud skaber ikke af nødvendighed, men af kærlighed dét som er forskelligt fra Gud. Swain citerer Karl Barth for at skrive: “Because God is Love antecedently in Himself, therefore love exists and

holds good as the reality of God in the work of revelation and in the work of creation” (Barth 1960: 553; se Swain 2011: 44). I nødsjælesorg viser dette sig kropsligt i de ubrydelige, kærlige forbindelser, der udspiller sig i katastrofens kølvand mellem skabningerne, levende og døde og det dermed forbundne håb – relationer, der udtrykkes i formuleringer om: det tabte Paradis, hvor kun kærligheden – omsorgen – er tilbage til at sammenbinde individerne på ny; om reaktionerne på at finde de døde, med viden om at kunne give andre vished og i den forstand fred; og om midt i bunker af død at byde ind med det mest kærlige, uanset etnicitet og religion: tanken om korset og dets tegn.

Nærvær handler om autencitet, der bærer ‘uren’ og ‘ulogisk’ teologi i sig med ord som “hold kæft”, “så søde” og “at tage en fra bunken af”. For præsterne at være nærværende i samvær med andre handler om ‘at gøre nærværet’ midt i det skabtes øredøvende skrøbelighed, som de rådnende kroppe råber om – en skrøbelighed som kun til tider kan ‘holdes’ ved udøvelse af bøn, velsignelse eller andet ritual, verbal samtale eller noget, man normalt kalder for ‘aktiv lytning’. Stilheden og den kropslige tilstedeværelse mellem præsten og andre kan her i sig selv udspille sig som en skabelse af et slags “sikkert” rum (*safety place*) (med henvisning til den mere håndfaste katastrofepsykologi, som er beskrevet tidligere i denne artikel). Det sikre rum giver plads til, at den anden kan fortælle sin historie – ligesom Gud med spørgsmålet “Hvor er du?” (1 Mos 3,9) giver Adam og Eva plads ved at give dem muligheden for selv at fortælle deres historie og tage ansvar for den. Her handler relationer ikke alene om samfund og separation, men også om ansvar, omsorg – og med “den ny Adam” om genskabelse af forholdet midt i synd og destruktion (Swain 2011: 45-46).

I interaktion med teologiske billeder af skabelse, rummelighed, plads, nærvær og et eskatologisk motiv kan man med et psykologisk billede fra Winnicott tale om et *holding environment*, dvs. at moderens holden fysisk (fx at made, bade og give tøj på) og psykisk (at respondere og give plads) møder barnets behov, som gør det i stand til på kreativ måde at udvikle sig og udvikle sig i forholdet til andre. Denne skabelse af rum handler både om rummet mellem individer (her mellem præsten og de andre nødhjælpsarbejdere eller overlever) og om rummet inden i individerne selv. Præstegerningen i katastrofens kontekst handler om at ‘holde det sammen’. I katastrofen skal præster både kunne rumme den anden person, genstanden, opgaven og

deres egne reaktioner og modoverføringer (Swain 2011: 70-71). Det kræver enorme følelsesmæssige og åndelige ressourcer, der nødvendiggør den selvomsorg, som er fremgået tidligere i nærværende artikel.

Empati og medliden: At bære på smerten

Jeg lånte min mobiltelefon ud. "Her, ring hjem". Hvis de var heldige, kom de igennem. Der var religiøse anfægtelser: "Det kan Han ikke være bekendt". De kunne ikke bede til Gud, fordi de var så vrede. Jeg sagde: "Selvfølgelig er I vrede på Gud". Hvis man som præst drikker en øl med folk, så er det pludselig nogle andre ting som brænder på. Dét, der brændte på hos dem alle, var, at de havde reddet sig selv i og fra bølgerne og havde set andre blive grebet af dem. Man må jo prøve at lytte. "Tag ud og led der og der". En pige kom til mig. Hun var panisk: "Jeg kan ikke være her. Jeg kan hele tiden høre bølgerne komme ind". "Har du fået noget at spise?" "Nej, ikke siden i morges". Vi sætter os ud på gaden og taler sammen over noget morgenmad. Jeg forsøgte at beskytte hende fra pressen: "Du skal passe på dig selv, for de kan godt finde på at bruge dig".

Beredskabspræst k

Jeg tog med dem ud til ligene. De blev alle stoppet i kølecontainere, ja, dvs. bortset fra, når der kom endnu en sending. Eller de blev lagt ud til optøning. Man kan ikke lave retsmedicinske undersøgelser på frosne lig. De arbejdede sammen i teams, retsmedicinere, tandlæger og politi. "Jeg tager med jer ud og ser, hvad I laver". Ligene blev centraliserede nogle steder, hvor der så lå fx 4000 lig. I 40 graders fugtig varme skulle teamene stå og arbejde med ligene. Det var noget andet end at stå nede på Rigshospitalets retsmedicinske afdeling med kølige stålborde og "vi vasker lige hænderne". Det kunne jeg mærke var noget, der påvirkede dem; også bare mængden af lig, tusindvis af lig. De kunne se, at de skulle arbejde et hav af timer i denne situation. Man er "Carer for the Caretakers".

Man holder øje med dem og forsøger at hjælpe. Jeg var med for at støtte dem, men også for at kunne besvare spørgsmål fra pårørende. “Hvordan gør man?”, “Hvordan ser man ...?” ... selvfølgelig skånsomt, for det gik jo lidt på samleband, men fuldt forsvarligt. En af de tandlæger, der var med ... jeg kunne mærke, at han var ved at gå i spåner. Han skulle bare hjem. Han sagde til mig “Jeg er bare tandlæge”.

Beredskabspræst x

Smerte har at gøre med kroppen. At føle panikken mens man kæmper for livet. At se andres angst mens de lader livet. At pine ved ikke at kende en pårørendes skæbne. At “gå i spåner” over det, man er vidne til. At skulle bære ting i kroppen, som man ikke kan rumme, udholde eller har ressourcer til i ens bevidsthed, er dét, man med andre ord kalder for traume og stress. Citaterne ovenfor vidner netop om, hvad præsterne i efterkatastrofen skal kunne bære, bære på, bære rundt.

“Pain-bearing” handler om katastrofens sted som et lidende sted: stedet, hvor sjælesørgeren er med til at bære den smerte, had og desperation, som situationen udløser. Set fra et teologisk perspektiv begynder dette at søge Gud og hvem Gud er ikke i en historie om mennesket i skaberværket. I stedet er udgangspunktet krydset, korset, mellem de allerstørste modsætninger i menneskets historie, den korsfæstede Gud. Swain citerer bl.a. Jürgen Moltmann i fortolkningen af smerte-bæren:

If one conceives of the Trinity as an event of love in the suffering and death of Jesus – and that is something faith must do – then the Trinity is no self-contained group in heaven, but an eschatological process open for men on earth, which stems from the cross of Christ. By the secular cross on Golgotha, understood as open vulnerability and as love of God for loveless and unloved, dehumanized men, God’s being and God’s life is open to true man (Moltmann 1974: 248-249; se Swain 2011: 90).

Heri findes ingen svar på teodicéer. Gud tillader lidelse i Gud selv: også Faderen lider med Sønnen, og Helligåndens forenende kærlighed sker i lidelsen. Lidelsen i katastrofen, som den fx udspillede sig i Thailand, kan ikke steriliseres, rengøres. Den er fyldt med skæbner, der har reddet livet på andres bekostning, fyldt med ildelugtende kropsvæsker, misinformationer og misbrug. Korsfæstelsescenen indflettes ind i katastrofesituationen – på samme tid grænseløst og med distinkt forskel. “Midt i det hele er frelsen” (se Jones-citatet ovenfor). I Bibelens fortælling responderer kvinderne på lidelse og død ved at tage sig kærligt af Jesu lig.

Lidelsen kan ikke løses eller opløses. Som citaterne fra beredskabspræsterne viser, kan den mødes i det medlidende (kærlige) fællesskab, hvor lidelsen deles. Mobilen, vreden, morgenmaden, bekymringen og lighåndteringen deles. Nødvendigheden af fællesskab, deling og omsorg midt i katastrofe og krise er hverken i et teologisk eller et psykologisk perspektiv at forstå som ‘et plaster på såret’ eller en overfladisk illusion om at bedrive ‘happy ending’. Winnicott fremhæver menneskers begær efter at respondere, en respons der i mor-barn-relationen går begge veje; individet har på den måde ikke kun sit individuelle indre selv som ‘endemål’. Relationer angår den ydre virkelighed. Under normale omstændigheder tåler man, at kontinuiteten i forhold brydes. Men dét, som traumer gør, er, at de medfører fornemmelsen af isolation. Og mere end det.

In the end trauma is a destruction of the purity of individual experience by too sudden or unpredictable intrusion of actual fact, and by the generation of the individual, hate of the good object, experienced not as hate but delusionally as being hated” (Winnicott 1989: 147, se Swain 2011: 132).

I denne sammenhæng er det ikke alene flodbølgens hærgen, som traumatiserer. I lyset af Winnicotts betragtning består traumatet tillige i de situationer, hvor omgivelserne (det forventede ‘gode samfund’) ikke forstår og støtter op om nødarbejdet, der udføres – både i forhold til de mennesker, som præsterne skal tage sig af, og i forhold til præstene selv.

Som præst at deltage i nødhjælpsarbejdet efter en katastrofe er i udgangspunktet at ‘holde smerten’ og dermed agere ‘lim’ i en virkelighed, der er slået

i stykker, knust, brudt sammen. Omsorgsarbejdet drejer sig på den måde om at gøde jorden for, at der – midt i det i sandhed knuste – åbnes muligheder for at knytte bånd sammen på en ny måde.

Muligheder og håb: At give nyt liv

Man har nogle ressourcer som man ikke kender. Jeg vil ikke forsvare Gud over for dem. De ville bruge mig som samtalepartner til at høre på det håb og den fortvivlelse, de havde. Jeg talte med dem og bad for dem. Eller jeg bad sammen med dem. Man skulle både give dem håb, men også åbne for, at frygten [for at nogen var døde] kunne vise sig at være virkelighed. Jeg ser muligheder i de situationer, jeg befinder mig i. Prædiker det evige livs håb. Hvor svært kan det være.

Beredskabspræst k

Helligånden nyskaber og genføder. Men i den fase tænker man jo ikke derude. Der var smerten bare i sig selv sådan, at man ikke kunne tænke nogen fremtid. Det er nok bare at lære at trække vejret. Ligene var askegrå, fordi de havde ligget i vand. Også tøjet, hvis de havde tøj på ... kønsbestemme, aldersbestemme, hår- og DNA-prøver, man så efter tatoveringer, arvæv efter operationer. I en venskabelig og behagelig tone bad de mig om at tage papirer, og "hvad synes du, h?" Jeg lod dem beskrive, hvad de lavede. Det så jeg som min opgave. Det skulle ikke være råt og ordløst, dét arbejde de stod og gjorde. Vi talte også om at have et menneskesyn. I Thailand talte vi ikke om håb og mening og meningsløshed. Vi [præster] gør, hvad vi skal for dem, som er der. Den enkelthed ser jeg midt i Kristus, når han mødte mennesker: "Nu starter vi med at få lidt at spise", sagde han, og så bespiste han 5000 mennesker i ørkenen; den enkelthed hvormed vi holder hinanden i live ved at være tilstede i hinandens liv. Andre faggrupper misunder os jo, at der er sådan en styrke til hele menne-

Katastrofens sjælesorg:

skeheden: "I har jo alle ritualerne; I kan jo give dem tilgivelse, uden de har fortjent det".

Beredskabspræst h

... Det handler også om omsorgen for familien derhjemme: huske at købe gaver, købe dem, få dem med hjem, *pokemon*-kort fx. Det hjalp jeg med.

Beredskabspræst z

Nødarbejdet efter en katastrofe forbindes oftest med at rydde op, at afslutte dét, som den indtrufne begivenhed har medført. Opstandelse handler i stedet om en ny begyndelse. På katastrofestedet handlede det om at starte i det helt basale og i den forstand banale. At være *sammen* – om at henvende sig, holde i hånden, samtale, græde, spise, bede og købe *pokemon*-kort.

"Life-giving" handler om katastrofens sted som transformerende rum, dvs. et rum, hvor smerten er til i et omsorgsfællesskab. Lidelse og tab rummer kærligheden i samme åndedrag. Swain beskriver liv-given som mere end en "opstandelses-agtig virkelighed" (2011: 12), dvs. at præsterne i kraft af fællesskabet i tro fandt en måde at holde og bære, men også transformere oplevelserne, og på den måde manifestere resiliens. Det grusomme og meningsløse rum transformeres til et helligt, meningsfyldt rum – om end rummet også indeholdt spændinger, som uundgåeligt affødes af de forskellige politikker, der gælder indenfor forskellige faggrupper. I et teologisk perspektiv er billedet på at være i live midt i ødelæggelserne påskemorgen: "Frygt ikke" (Matt 28,5), "Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende" (Matt 28,20) – at være, *sammen*. Relationalitet og at være en 'ekklezial' person handler om gensidigt at give og modtage i et fællesskab, der er befriet fra hierarkier, hvor præsten 'giver' sjælesorg, som 'modtages' af konfidenten. Helligåndens fællesskab åbner enhver person op for andre – jævnfør de trinitariske persons 'sociale' relationer (Swain 2011: 153). Her er ethvert menneske, uanset religiøs observans og etnisk baggrund, omsluttet af Guds kærlighed, og der gives plads til følelser med høj frustration, vrede og had.

"Hvad synes du?", "Hvor svært kan det være!", at være "en lysende reklamesøjle" og gaveindkøb til alle ungerne derhjemme handler om medmenneskelig varme, men også om humor midt i det frygtelige og tragiske landskab,

hvori knastfyldte sociale hændelser også udspiller sig. Oversat til Winnicotts formuleringer handler forholdet til den anden/det andet om en bevægelse, hvor den anden/det andet både destrueres og samtidig overlever destruktio- nen. Bevægelsen handler ikke kun om personens behov for de andre perso- ner/objekter, men relationen rummer en virkelighed ud over begær og drift, nemlig adgangen til det fælles rum, der rummer kreativ væren og dermed liv, der gror. Gudbilledlighed og menneskelig sundhed skinner gennem øde- læggelsens sted i selve bevægelsen, interaktionen, mellem destruktion og overlevelse. Heri ligger resiliensen.

Tæt på objekterne – En afrunding om katastrofe- sjælesorg i en dansk kontekst

De fik bekræftet, at man ikke behøvede at bede bordbøn og bede mange gange om dagen, men at den enkeltes tro også er en tro. Mange var i tvivl om, hvorvidt “den måde jeg er kristen på, er god nok. “Jeg går ikke ret tit i kirke, men her har jeg faktisk brug for en præst.” De talte om måder, de ikke troede på. Når de så kommer ind til det, de tror på, så er det godt at kunne sige: “Jamen din tro er en fantastisk tro”; “bliv du bare ved med den – vær du i den”; “så er du klædt på lige så meget, som jeg er klædt på” – hvilket de måske nogen gange har svært ved at tro på. ‘Sennepsfrø-troen’. Midt i “Haha” og “Skål”. Og så søgte de tilbage til dét, vi havde talt om.

Beredskabspræst z

For nordmændene og svenskerne var det vigtigt, at hver ene- ste død havde været igennem en præst. Det kunne jeg ikke få tilladelse til fra DK. Kun nogen gange var jeg med. Det var en fadæse. Man følte magtesløshed.

Beredskabspræst y

Der er klare fælles træk mellem beretningerne fra de amerikanske præster ved Ground Zero og de danske præster ved Thailands tsunamihærgede kyst og i Københavns Lufthavn – selv om ødelæggelser, situationer, folk, (turist-) kontekst, håndteringer og problematikker viser sig gennem særdeles forskellige udtryk.

Midt i de danske beredskabspræsters beretninger melder sig alligevel et signifikant tema, som udspiller sig afgørende anderledes end hos Swains amerikanske præster, nemlig temaet om den hverdagstro, som præsterne agerer i blandt overlevende og internationalt beredskabspersonale. Swain lader 'sine' præsters egne religiøse fortolkninger af begivenhederne få en markant plads – deres næsten svulstige religiøse vokabular giver mening, dvs. virker autentisk, idet det interagerer med de andre 'objekter', og fletter sig således troværdigt ind i resten af det katastroferamte samfund. Eksempler på sprogbrugen kunne være: "They wanted the sign of the cross" (Swain 2011: 155) eller "We all needed God, so we hung through it" (Swain 2011: 150). Præsternes respons udtrykker deres egen fortolkning, men bekræfter samtidig mellem linjerne et resonansrum med en udtalt religiøsitet, der (ikke overraskende) langtfra ligner en dansk kontekst. De kulturelle og religiøse forskelle mellem USA og Danmark, som (for en dansk læser) toner frem i Swains etnografiske materiale, er tydelige – netop når man læser de danske interview. Forskellene viser sig næsten lige så tydelige, som når sociologen Phil Zuckerman gennem sine amerikanske briller gør forsøg på at beskrive tro blandt danskere – som *Samfund uden Gud*.

For de danske beredskabspræster gælder, som for alle andre danske præster, at de agerer i et landskab, hvor det verbale hverdagstrosudtryk blandt lægfolk umiddelbart toner utydeligt, skævt eller 'u-kirkeligt' frem (Johannessen-Henry 2013, 2015). Udtryk, der beskriver samspillet *mellem* præster og 'konfidenter' (overlevende og nødhjælpspersonale), rummer ikke de store religiøse ladninger, som findes i Swains interview. Det tvinger os til at se *endnu* nærmere på det kropslige rum, som præsterne beskriver, hvilket jeg har søgt at gøre gennem Swains model ved at zoome ind på 'materialerne' i endnu højere grad end Swain gør det. Til forskel fra Swains analyse er de vigtige 'ting' ikke alene dem, der vidner om destruktionsen, men i høj grad også 'almindelige', ikke-ødelagte ting, der (også) handler om håb.

Netop fordi katastrofesituationen er ekstrem, er den samtidig en privilegeret situation at forstå sjælesorgen i. Materialet viser på en anderledes voldsom måde end 'almindelig' sjælesorg, hvordan materialiteten er infiltreret i den sociale relationalitet. Hvad katastrofen lærer os om sjælesorg i et "samfund uden Gud", er at begynde at tage den helt nære relationalitet alvorligt. En sjælesorg, der udfolder sig gennem kristendommens klassiske dogmer, 'starter' ikke i disse som et punkt nul ('Ground Zero'). Den begynder og opstår på stedet midt i det konkrete – midt i delte praksisser med ligposer, stålborde, DNA, morgenbrød og *pokemon*-kort. Hvad de mange materielle ting og deres betydning som billedlige trosforestillinger angår, har den 'almindelige' sjælesorg meget at lære af katastrofens sjælesorg.

Litteratur

- Brenner, Grant H.; Bush, Daniel H. & Moses, Joshua (2010). "Introduction", i: Brenner, Grant H.; Bush, Daniel H. & Moses, Joshua (red.), *Creating Spiritual and Psychological Resilience. Integrating Care in Disaster Relief Work*, New York: Routledge, xi–xvii.
- Barth, Karl (1960). *Church Dogmatics I/1*, Edinburgh: T & T Clark.
- Cisney, Jennifer S. & Ellers, Kevin L. (2009). *The First 48 Hours: Spiritual Caregivers as First Responders*, Nashville: Abingdon Press.
- Cooper-White, Pamela (2012). *The Cry of Tamar: Violence Against Women and the Church's Response*, 2. udg., Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Dahlberg, Rasmus; Johannessen-Henry, Christine; Raju, Emmanuel; Tulsiani, Suhella (2015). "Resilience in disaster research: three versions", *Civil Engineering and Environmental Systems* 32 (1-2): 44-54.
- Doehring, Carrie (1993). *Internal Desecration: Traumatization and Representations of God*, Lanham, Maryland: University Press of America.
- Engemann, Wilfried (red.) (2009). *Handbuch der Seelsorge. Grundlagen und Profile*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.

- Figley, Charles R. (1995). *Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat the Traumatized*, New York: Brunnel/Mazel.
- Gingrich, Heather Daveidiuk (2013). *Restoring the Shattered Self: A Christian Counselor's Guide to Complex Trauma*, Downers Grove, Illinois: IVP Academic.
- Graham, Elaine L. (1996). *Transforming Practice. Pastoral Theology in an Age of Uncertainty*, Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Graham, Larry K. (2014). "Political Dimensions of Pastoral Care in Community Disaster Responses", *Pastoral Psychology* 63(4): 471-488.
- Graham, Larry K. (2006). "Pastoral theology and catastrophic disaster", *Journal of Pastoral Theology* 16, 1-17.
- Gregersen, Niels Henrik (2015). "Theology and Disaster Studies: From 'Acts of God' to Divine Presence", i: Dahlberg, Rasmus; Rubin, Olivier & Vendelø, Morten T. (red.), *Disaster Research: Multidisciplinary and International Perspectives*, London: Routledge.
- Hacker, Carol L. (2014). *Too Much, Too Ugly, Too Fast!*, Lutheran Social Services of North Dakota (online-adgang: 24.6.2014, www.lssnd.org).
- Haraway, Donna (1991). *Cyborgs, Simians and Women: The Reinvention of Nature*, London: Polity Press.
- Haraway, Donna (1988). "Situated knowledges", *Feminist Studies* 14: 575- 599.
- Harris, J. Irene; Thornton, Susan & Brian Engdahl (2010). "The Psychospiritual Impact of Disaster. An Overview", i: Brenner, Grant H.; Bush, Daniel H. & Moses, Joshua (red.), *Creating Spiritual and Psychological Resilience. Integrating Care in Disaster Relief Work*, New York: Routledge, 83-93.
- Heir, Trond; Rosendal, Susanne; Bergh-Johannesson, Kerstin; Michel, Per-Olof; Mortensen, Erik L.; Weisæth, Lars; Andersen, Henrik S. & Hultman, Christina M. (2011). "Tsunami-affected Scandinavian tourists: Disaster exposure and post-traumatic stress symptoms", *Nordic Journal of Psychiatry* 65(1): 9-15.
- Hunter, Rodney J. & Ramsay, Nancy (2005). *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Expanded Edition, Nashville: Abingdon.
- Hunsinger, Deborah van Deusen (2015). *Bearing the Unbearable: Trauma, Gospel, and Pastoral Care*, Grand Rapids, Michigan: William B Eerdmans.

- Hunsinger, Deborah van Deusen (2011). "Bearing the Unbearable: Trauma, Gospel and Pastoral Care." *Theology Today* 68 (1): 8–25.
- Johannessen-Henry, Christine Tind (2015). *Kræften og kraften. Hverdagskristendom i et netværksteologisk perspektiv*, København: Forlaget Anis.
- Johannessen-Henry, Christine Tind (2013). *Hverdagskristendommens polydoksi. En empirisk-teologisk undersøgelse af tro i cancerrejsens kontekst*, Publikationer fra Det Teologiske Fakultet, København: Grafisk, KU.
- Jones, Serene (2009). *Trauma and Grace. Theology in a Ruptured World*, Louisville: Westminster John Knox Press.
- Klessmann, Michael (2010). *Seelsorge. Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont des christlichen Glaubens*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener.
- Koenig, Harold G. (2006). *In the Wake of Disaster. Religious Responses to Terrorism and Catastrophe*. Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Kolk, Bessel A. van der; McFarlan Alexander C. & Weisaeth, Lars (red.) (2007). *Traumatic Stress. The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*. New York: The Guilford Press.
- Kolk, Bessel A. van der (2000). "Posttraumatic stress disorder and the nature of trauma", *Dialogues in Clinical Neuroscience* 2 (1): 7-22, 18.
- Lartey, Emmanuel Y. (2006). *Pastoral Theology in an Intercultural World*, Eugene, Oregon: Wipf & Stock Publishers.
- Massey, Kevin. 2006. *Light Our Way, A Guide for Spiritual Care in Times of Disaster for Disaster for Response Volunteers, First Responders and Disaster Planners*, National Voluntary Organizations Active in Disaster (online-adgang: 29.6.2014, www.cert-kits.com/files/LightOurWay).
- Mattison, Judith & Malotky, Catherine (2000). *Meeting God in the ruins. Devotions for Disaster Relief Volunteers*, Evangelical Lutheran Church in America.
- Miller-McLemore, Bonnie J. (2004). "Pastoral theology as public theology: Revolutions in the 'Fourth area'", i: Ramsay, Nancy J. (red.), *Pastoral care and counseling: Redefining the paradigms*, Nashville, TN: Abingdon Press, 45–64.
- Moltmann, Jürgen (1974). *The Crucified God: The Cross of Christ as the Foundation and Criticism of Christian Theology*, London: SCM.
- Morgenthaler, Christoph (2009). *Seelsorge*, München: Gütersloher Verlagshaus.

Katastrofens sjælesorg:

- Roberts, Stephen B. & Ashley, Willard W.C. (red.) (2008). *Disaster Spiritual Care. Practical Clergy Responses to Community, Regional and National Tragedy*, Woodstock: Skylight Paths.
- Rogers, Dalène C. Fuller (2002). *Pastoral Care for Post-Traumatic Stress Disorder: Healing the Shattered Soul*, New York: The Haworth Pastoral Press.
- Roxberg, Åsa; Sameby, Jessica; Brodin, Sandra; Fridlund, Bengt & Silva, Antonio B. da (2010). "Out of the wave: The meaning of suffering and relief from suffering as described in autobiographies by survivors of the 2004 Indian Ocean tsunami", *International Journal of Qualitative Studies of Health Well-being* 5: 5323.
- Swain, Storm (2011). *Trauma and Transformation at Ground Zero. A Pastoral Theology*. Minneapolis: Fortress Press.
- Winnicott, Donald W. (1989). "The Concept of Trauma in Relation to the Development of the Individual within the Family" (1965), i: Winnicott, C; Shepherd & Davis, M. (red.), *Psycho-analytic Explorations*, Cambridge: Harvard University Press.
- Zuckerman, Phil (2008). *Samfund uden Gud. En amerikaner ser på religion i Danmark og Sverige*, Højbjerg: Forlaget Univers.

Noter

- 1 Storm Swain gæster Danmark i november 2015, hvor hun er inviteret af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, til at undervise på masterkurset "Sjælesorg ved katastrofer, krige og kriser".

CHRISTINE TIND JOHANNESSEN-HENRY, postdoc., cand.theol., ph.d.

Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.

Postdoc.-stipendiat i Københavns Universitets Eliteprogram for Interdisciplinær Forskning, "Changing Disasters". Underviser på masterkurset "Sjælesorg ved katastrofer, krige og kriser" på Det Teologiske Fakultets Masteruddannelser.

E-mail: cjh@teol.ku.dk